

Małgorzata Przeniosło

<https://orcid.org/0000-0001-7487-9976>

Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

Marek Przeniosło

<https://orcid.org/0000-0002-7387-8530>

Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

Profesorowie Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie urodzeni w rodzinach chłopskich (okres II Rzeczypospolitej) – portret zbiorowy

Abstrakt: Wśród 172 profesorów UJK stojących w okresie międzywojennym na czele katedr pochodzenie chłopskie miało 17 spośród nich. W artykule przybliżono drogę zawodową i naukową profesorów, opisano także ich aktywność społeczną i polityczną oraz życie rodzinne. Przeprowadzona analiza wykazała, że w skład interesującej nas grupy wchodziły osoby, które okazały się w większości analizowanych obszarów typowymi przedstawicielami środowiska profesorskiego.

Słowa kluczowe: historia nauki, profesorowie Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, awans zawodowy dzieci chłopskich.

Abstract: From among 172 professors who at the interwar period headed the departments of the John Casimir University, 17 were of peasant origin. The article sheds light on the professional and scholarly career of the professors and describes their social and political activity as well as family life. The analysis revealed that the group we were interested in consisted of people who in most of the analysed areas were typical representatives of the professors' milieu.

Keywords: history of science, professors of the John Casimir University in Lviv, social advancement of peasants' children.

Wprowadzenie, baza źródłowa, literatura przedmiotu

Początki Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (UJK) – wówczas jeszcze Kolegium Jezuickiego – sięgają pierwszych lat XVII w., a pełne uprawnienia uniwersyteckie uczelnia uzyskała w połowie kolejnego stulecia. Przedmiotem zainteresowania autorów będzie wątek dotyczący dziejów UJK¹ w okresie międzywojennym – analizie poddana zostanie grupa profesorów tej uczelni, którzy urodzili się w rodzinach chłopskich. Pod uwagę zostaną wzięte tylko te osoby, które w okresie międzywojennym jako profesorowie nadzwyczajni lub zwyczajni kierowały katedrami. W sumie spośród 172 profesorów UJK stojących w II Rzeczypospolitej na czele katedr (niektórzy otrzymali je już przed 1918 r.)² pochodzenie chłopskie miało 17 osób. Na potrzeby artykułu analizie poddano ich życiorysy. Rozważania przedstawiono na szerszym tle całego środowiska profesorskiego UJK (a w pewnym zakresie i środowiska uniwersyteckiego w Polsce), tylko bowiem w ten sposób możliwe było wyciągnięcie szerszych wniosków dotyczących wspomnianej węższej grupy. Wśród 17 osób, o których mowa, znalazło się 7 reprezentantów szeroko rozumianych nauk teologicznych (w tym specjaliści prawa kanonicznego): Stanisław Frankl, Błażej Jaszowski, Franciszek Lisowski, Andrzej Mytkowicz, Piotr Stach, Kazimierz Wais i Michał Wyszyński, 5 reprezentantów nauk humanistycznych: historycy Franciszek Bujak i Jan Ptaśnik oraz filolodzy Jan Janów, Jan Kasprowicz i Jan Sajdak, 2 przedstawicieli nauk prawnych: Józef Buzek (prawnik i statystyk) i Zbigniew Pazdro, 2 – nauk medycznych: Paweł Kučera i Roman Rencki, 1 reprezentant nauk przyrodniczych – geolog Wojciech Rogala (zob. aneks 1)³. Wszyscy z analizowanej grupy to mężczyźni, w okresie międzywojennym na polskich uniwersytetach katedry otrzymało tylko pięć kobiet, żadna z nich nie została profesorem UJK.

W II Rzeczypospolitej na UJK „reprezentacja” profesorów, którzy mieli rodziców włościan, była nieliczna – niecałe 10% (9,9%) ogółu profesorów. Wielkość ta wydaje się skromna, szczególnie biorąc pod uwagę liczbę

¹ Nazwa UJK zaczęła obowiązywać od 22 XI 1919 r., stąd pisząc o okresie wcześniejszym, będzie używany termin Uniwersytet Lwowski (UL); do końca I wojny światowej oficjalna nazwa uczelni brzmiała: C.K. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I we Lwowie. W przypadku, gdy opis dotyczy obu okresów, będzie używany skrót UL/UJK.

² Autorzy w ramach realizacji grantu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki przygotowują do druku sześciotomowy „Słownik Biograficzny Profesorów Uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej” (0062/NPRH4/H1a/83/2015, kierownik projektu Małgorzata Przeniosło). Prace nad „Słownikiem” zostaną zakończone w 2021 r. Oddzielny tom będzie poświęcony profesorom UJK.

³ Podstawa źródłowa ustaleń zawartych w tekście znajduje się w aneksie 2. Ze względu na obszerność zamieszczonej bazy źródłowej analiza przedstawiona w tekście zasadniczym nie będzie w przypisach posiadać odwołań do wspomnianego wykazu. W przypisach znajdą się natomiast odwołania do innych źródeł, także do literatury przedmiotu.

profesorów – synów niektórych innych grup społecznych czy zawodowych. W skali całego UJK najliczniejszą reprezentację miały osoby, których ojcowie byli urzędnikami (26) i ziemianami (25). Stosunkowo pokaźna, biorąc pod uwagę liczebność poszczególnych grup wśród ogółu społeczeństwa Galicji, okazała się reprezentacja potomków: nauczycieli (20, wśród nich znajdowało się 6 dzieci nauczycieli akademickich), lekarzy i farmaceutów (14), rzemieślników (13), przedstawicieli zawodów prawniczych (9). Wyjątkowo mało było dzieci robotników – tylko jedno (do nich ewentualnie można doliczyć dwóch synów kolejarzy). Wspomnieć warto jeszcze o trojgu dzieci przemysłowców i przedsiębiorców. Nie udało się ustalić danych o wykonywanym zawodzie ojca w przypadku 10 późniejszych profesorów, tak więc przedstawione wyżej informacje odnoszą się faktycznie nie do 172, ale 162 profesorów (w tej mniejszej grupie synów chłopskich było 10,5%, nie można jednak wykluczyć, że wśród osób z nieustalonym pochodzeniem społecznym znajdują się jeszcze przedstawiciele interesującej nas zbiorowości). Dotychczasowe prace nad „Słownikiem Profesorów” (zob. przypis 2) pozwalają na określenie liczby profesorów – synów chłopskich także na Uniwersytecie Jagiellońskim (UJ) i Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie (USB). W okresie międzywojennym w pierwszej z tych uczelni katedrami kierowało 14 takich osób (wliczając w to Bujaka i Ptaśnika, którzy byli także profesorami na UJK), w przypadku USB – 4 osoby.

W artykule zostały przedstawione wybrane informacje na temat analizowanej grupy. Autorzy przybliżyli przebieg drogi zawodowej i naukowej profesorów, zwrócili także uwagę na inne elementy ich życiorysu, takie chociażby jak aktywność społeczna i polityczna czy informacje dotyczące rodziny. Postawili sobie także pytanie, czy pochodzenie społeczne miało wpływ na analizowane parametry, czy wpłynęło na jakąś specyfikę lub „wyjątkowość” osób, których dotyczą rozważania. Ponadto czy jakieś elementy portretu można uznać za odbiegające od „typowych” składników obrazu środowiska profesorskiego.

Jak już wspomniano, rozważania, które zamieszczono w niniejszym tekście, stanowią fragment szerszych badań. W ich ramach autorzy wyselekcjonowali spośród międzywojennej kadry uniwersyteckiej osoby, które kierowały katedrami. Takich pracowników na sześciu ówczesnych polskich uniwersytetach⁴ naliczyli w sumie prawie 1000. Dane biograficzne konieczne do opracowywania obszernych haseł słownikowych są przygotowywane głównie w oparciu o – w przypadku dużej części rozpatrywanych osób – bogate materiały źródłowe. Te często nie zostały do tej pory wykorzystane przez badaczy. Najcenniejsze wydają się akta osobowe zgromadzone w pozostałości aktowej międzywojennych uniwersytetów. W przypadku UJK materiały te przechowywane są

⁴ UJK, UJ, USB, Uniwersytet Warszawski (UW), Uniwersytet Poznański (UP) i Katolicki Uniwersytet Lubelski (KUL).

w Lwowskim Państwowym Archiwum Obwodowym (LPAO)⁵. Cenna okazuje się także dokumentacja personalna pracowników szkół wyższych zgromadzona w zespole Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) wchodzącym w skład zasobu Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN). W przypadku niektórych profesorów zatrudnionych na UJK dysponujemy i innymi materiałami, m.in. zgromadzonymi w Archiwum Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki we Lwowie (Archiwum UF Lwów), Archiwum Głównym Akt Dawnych (AGAD) – szczególnie w zespole C.K. Ministerstwo Wyznań i Oświaty (MWiO), Archiwum PAN w Warszawie, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, Archiwum UJ, Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu – Dział Rękopisów (Ossolineum Wrocław – DR) czy w Archiwum Archidiecezjalnym w Krakowie (AA Kraków). Poza wymienionymi placówkami, tylko w przypadku poszukiwań materiałów dotyczących profesorów UJK, kwerendą objęto jeszcze kilkanaście innych placówek archiwalnych i zbiorów specjalnych bibliotek (wykaz podstawowych źródeł wykorzystanych podczas analizy życiorysów 17 interesujących nas profesorów zob. aneks 2). Ta różnorodność wynika przede wszystkim z bogatej drogi życiowej poszczególnych osób i nierzadkich zmian uczelni na etapie studiów, doktoratu, habilitacji czy profesury. Stosunkowo niewielu przyszłych profesorów UJK, także innych ówczesnych polskich uniwersytetów, od czasu studiów do uzyskania katedry związanych było tylko z jedną uczelnią.

Dzieje szkolnictwa wyższego w II Rzeczypospolitej zainteresowały już sporą grupę badaczy, choć jedynie pojedyncze teksty dotyczą badań grupy zawodowej, jaką byli ówczesni nauczyciele akademicki⁶. Tylko nieliczni przedstawiciele ówczesnego środowiska akademickiego doczekali się też swojej biografii naukowej⁷. Sam UL/UJK posiada już swoją literaturę przedmiotu,

⁵ Szerzej na temat tego zasobu zob. M. Przeniosło, *Akta personalne profesorów Uniwersytetu Jana Kazimierza z okresu międzywojennego w zbiorach Archiwum Obwodowego we Lwowie*, w: *Znani i nieznani międzywojennego Lwowa*, t. V, red. M. Przeniosło, L. Michalska-Bracha, Kielce 2017, s. 157–165.

⁶ Do tej pory analizę środowiska akademickiego w II Rzeczypospolitej, biorąc pod uwagę elementy życiorysów pracowników nauki, podejmowali w swych publikacjach szczególnie: G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, cz. 1–2, Lublin 1996; J. Dybiec, *Uniwersytet Jagielloński 1918–1939*, Kraków 2000; D. Mycielska, *Drogi życiowe profesorów przed objęciem katedr akademickich w niepodległej Polsce*, w: *Inteligencja polska XIX i XX wieku*, red. R. Czepulis-Rastenis, Warszawa 1981, s. 243–298; M. Jakś-Ivanovska, *Profesorowie Uniwersytetu Poznańskiego 1919–1939. Portret demograficzno-społeczny*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2016, t. LXXVI, s. 341–383.

⁷ W przypadku analizowanej grupy 17 osób swoją biografię posiada Franciszek Bujak (B. Szafaniec, *Franciszek Bujak (1875–1953). Życie, działalność naukowo-dydaktyczna i społeczna*, Toruń 2009). Część interesujących nas profesorów nie doczekała się do tej pory nawet tekstów przyczynkarskich, niektórzy wręcz są postaciami anonimowymi. Podobnie zresztą jak wielu innych profesorów polskich międzywojennych uniwersytetów. Autorzy liczą, że

w której znajduje się obszerne wieloautorskie opracowanie dotyczące dziejów tej uczelni⁸.

Miejsce urodzenia, nauka szkolna, studia

Spośród 17 bohaterów tekstu zdecydowana większość urodziła się na terenie Galicji. Dzieląc mapę Galicji na część wschodnią i zachodnią, da się zauważyć przewagę osób z terenu Galicji Zachodniej. Z tego obszaru pochodzili Franciszek Bujak, Franciszek Lisowski, Andrzej Mytkowicz, Jan Ptaśnik, Roman Rencki, Wojciech Rogala, Jan Sajdak, Piotr Stach i Kazimierz Wais (w sumie dziewięć osób), do grupy tej można dodać Józefa Buzka urodzonego na Śląsku Cieszyńskim. Z kolei Galicja Wschodnia była miejscem urodzenia Stanisława Frankla, Błażeja Jaszowskiego, Jana Janowa, Zbigniewa Pazdry i Michała Wyszyńskiego (pięć osób). Poza obszarem Galicji (i Śląska Cieszyńskiego) urodziły się tylko dwie osoby: Jan Kasprowicz (Szymborze koło Inowrocławia, wówczas zabór pruski) i Paweł Kučera (Štampach w Czechach). W analizowanej grupie nie było nikogo urodzonego na terenie Królestwa Polskiego.

W przypadku większości analizowanych osób nauka na poziomie szkoły początkowej i średniej wyglądała podobnie. Najniższy szczebel oświatowy realizowano zwykle w miejscu urodzenia, oczywiście jeżeli znajdowała się tam placówka o takim charakterze. Szkołę średnią kończono zazwyczaj w pobliskim mieście, rzadziej w mieście oddalonym od rodzinnych stron. Nawet jednak i w takim wypadku był to teren Galicji. Na tym obszarze nie kształciły się tylko trzy osoby. Józef Buzek naukę na poziomie szkoły początkowej i średniej pobierał na rodzinnym Śląsku Cieszyńskim; Paweł Kučera urodził się na terenie Czech, tam też uczęszczał do szkoły początkowej i gimnazjum; urodzony koło Inowrocławia Jan Kasprowicz naukę realizował głównie na terenie zaboru pruskiego. Kształcenie w szkole początkowej i średniej na ogół przebiegało bez komplikacji i przerw, niektórzy jednak kilkakrotnie zmieniali placówki, a nauka wydłużała się. Przyczyny tego były różne. Jan Kasprowicz kilka razy zmienił gimnazjum (Inowrocław, Poznań, Opole, Racibórz, ponownie Poznań), co w pewnej mierze stanowiło rezultat jawnego artykułowania swojej polskości, początkowo wynikało także z kłopotów zdrowotnych i trudnych warunków bytowych – do gimnazjum w Inowrocławiu codziennie docierał ze swojej wsi na piechotę⁹. Dość „nietypowy” przebieg nauki szkolnej widoczny jest w przypadku Jana Janowa, tu zmiany wynikały prawdopodobnie

sytuacja pod tym względem przynajmniej częściowo zmieni się po publikacji „Słownika Profesorów”. Biogramy słownikowe nie tylko będą zawierały szczegółowe (często zupełnie nieznanne) informacje życiorysowe, ale dzięki wskazaniu obszernej bazy źródłowej staną się inspiracją do podjęcia bardziej szczegółowych badań nad niektórymi z opisywanych bohaterów.

⁸ *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015.

⁹ Nauka w Inowrocławiu trwała aż 10 lat, Kasprowicz powtarzał niektóre klasy.

z poszukiwania dla siebie coraz bardziej ambitnej ścieżki zdobycia wykształcenia: Janów dwukrotnie zmieniał szkołę powszechną, następnie trafił na cztery lata do szkoły wydziałowej w Stanisławowie, po niej na kolejne cztery lata do tamtejszego Seminarium Nauczycielskiego, ostatecznie naukę na poziomie szkoły średniej zakończył maturą w gimnazjum w Stanisławowie. Mniej typowa była także nauka na poziomie średnim późniejszego teologa Stanisława Frankla. Cztery pierwsze klasy gimnazjalne zrealizował we własnym zakresie, klasę V ukończył w gimnazjum w Czortkowie, natomiast klasy VI–VIII w jednym z gimnazjów lwowskich.

Zdecydowana większość spośród 17 profesorów skończyła uczelnie galicyjskie – UL/UJK lub UJ. W przypadku obu wymienionych uniwersytetów studia odbyło w nich po sześć osób w każdym, UL/UJK: Janów, Rogala, Pazdro, Frankl, Lisowski i Wyszyński; UJ: Bujak, Buzek, Ptaśnik, Sajdak, Rencki i Mytkowicz. Pięciu pozostałych studiowało na innych uniwersytetach: Błażej Jaszowski w Wiedniu, Jan Kasproicz w Lipsku i we Wrocławiu, Paweł Kučera w Pradze, Piotr Stach w Rzymie (w Papieskim Instytucie Biblijnym), natomiast Kazimierz Wais w Innsbrucku i w Rzymie (na Uniwersytecie Gregoriańskim). Dla czterech teologów studia na UL/UJK lub UJ nie były jedynymi. Stanisław Frankl studiował także na Uniwersytecie w Innsbrucku i na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, Franciszek Lisowski na Uniwersytecie Gregoriańskim, Andrzej Mytkowski na Uniwersytecie w Monachium, Michał Wyszyński na Uniwersytecie w Innsbrucku. Dodatkowo wszyscy teolodzy byli księżmi – absolwentami seminariów duchownych: we Lwowie (Frankl, Jaszowski, Lisowski, Wyszyński), Krakowie (Mytkowicz), Tarnowie (Stach) i Przemyślu (Wais). Niektórzy z analizowanej grupy poza studiami podstawowymi podejmowali uniwersyteckie studia uzupełniające: Franciszek Bujak w tym celu wyjechał na Uniwersytet w Lipsku, Jan Janów do szwajcarskiego Fryburga, Józef Buzek i Wojciech Rogala do Wiednia, a Zbigniew Pazdro do Monachium. Studia dotyczyły nieraz więcej niż jednej dyscypliny. Jan Ptaśnik początkowo zdecydował się na studia prawnicze w Krakowie, po roku przeniósł się na Wydział Filozoficzny UJ i podjął studia historyczne. Studia historyczne na UJ to główny kierunek kształcenia wyższego Franciszka Bujaka, przez trzy lata był on jednak także studentem prawa na tej uczelni. Studia prawnicze jako kierunek dodatkowy podjął też teolog Michał Wyszyński (prawie trzy lata studiów na UJK), z kolei inny teolog, Andrzej Mytkowicz krótko dodatkowo studiował prawo na UJ i ekonomię na Uniwersytecie w Monachium.

Posiadamy stosunkowo niewiele informacji na temat sposobu radzenia sobie rodzin analizowanych życiorysów osób z pełnym pokryciem kosztów nauki na poziomie szkoły średniej oraz studiów wyższych i zapewnieniem utrzymania w tym okresie. Z pewnością w większości wypadków było to dla nich dużym problemem. Dzieci z niezamożnych rodzin mogły jednak liczyć na zniżki w opłatach za naukę lub nawet na całkowite z nich

zwolnienie¹⁰, podejmowały także starania o skorzystanie z pomocy materialnej w postaci stypendiów (oferowanych szczególnie przez różnego rodzaju fundacje)¹¹. Wprawdzie tego typu rozwiązania zwykle nie były wsparciem wystarczającym, umożliwiały jednak skromne funkcjonowanie i zdobycie odpowiedniego wykształcenia. Stan majątkowy niektórych rodzin chłopskich pozwalał na finansowanie kształcących się dzieci. Tak było z pewnością z Janem Bujakiem, którego rodzina należała do zamożnych. Niektórzy rodzice nie mogli zapewnić takiego wsparcia uczącym się dzieciom, stąd często praktykowane rozwiązanie stanowiło dorabianie poprzez dawanie korepetycji. Na szerszą skalę w tego typu działalność angażowali się studenci, ale wiadomo, że korepetycji już w szkole średniej udzielał Jan Sajdak. Rodzina Sajdaków była właścicielami niewielkiego gospodarstwa rolnego, matka Jana zmarła już w jego dzieciństwie. Pomocy w wysłaniu Sajdaka do gimnazjum (uczył się w Tarnowie) udzielił jego nauczyciel ze szkoły ludowej. Takie wsparcie w podjęciu i realizacji decyzji o dalszym kształceniu dzieci, szczególnie uzdolnionych, oferowali nieraz także duchowni z parafii, w której mieszkała dana rodzina czy właściciel okolicznego majątku ziemskiego, szczególnie jeżeli posiadając niewielkie gospodarstwo, dana rodzina szukała we dworze dodatkowego zatrudnienia. Dotyczyło to oczywiście nie tylko dzieci, które w przyszłości wybrały drogę kariery naukowej.

Praca zawodowa przed otrzymaniem katedry

Kariera zawodowa przed objęciem katedry profesorskiej w sposób naturalny wiązała się z pracą na niższych stanowiskach uczelnianych. Nie zawsze jednak dotyczyło to całej początkowej drogi zawodowej. Trzech przyszłych profesorów zanim zaczęło realizować się zawodowo w charakterze profesora uniwersyteckiego, znalazło zatrudnienie w szkolnictwie średnim. Przed podjęciem pracy w tego typu placówkach konieczne było złożenie egzaminu nauczycielskiego. Taką ścieżkę kariery wybrał Jan Ptaśnik. Egzamin nauczycielski z historii i geografii złożył w Krakowie w 1901 r. bezpośrednio po skończeniu studiów historycznych. Przez kilkanaście lat (do 1918 r.) pracował w szkołach średnich

¹⁰ Przykładowo na UL w półroczu letnim roku akademickiego 1900/1901 na 1972 studentów całkowicie zwolnione z płacenia czesnego były 533 osoby, z połowy czesnego – 252 osoby. Możliwość zwolnienia z czesnego różniła się na poszczególnych wydziałach. Na Wydziale Teologicznym całkowicie zwolnieni z czesnego zostali wszyscy studiujący (310 osób), na Wydziale Prawa – 94 osoby na 1268 studiujących, a na Wydziale Lekarskim – 17 na 110 studiujących. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1900/1901 C.K. Uniwersytetu im. Cesarza Franciszka Józefa I we Lwowie*, Lwów 1901.

¹¹ Szerzej na temat sytuacji finansowej studentów pochodzenia chłopskiego na UJ w drugiej połowie XIX i na początku XX w. zob. A.K. Banach, *Młodzież chłopska na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1860/61–1917/18*, Kraków 1997.

w Krakowie i krótko w Przemyślu. Nauczycielami gimnazjalnymi przed objęciem katedry byli także Wojciech Rogala (1908–1919 we Lwowie) i Jan Sajdak (1908–1917 w Krakowie i Wadowicach). Tylko w jednym przypadku zatrudnienie w szkolnictwie dotyczyło angażu w szkole powszechnej (Jan Janów – nauczyciel w szkole powszechnej we Lwowie w latach 1910–1913). W zależności od wybranego wykształcenia niektórzy przed podjęciem pracy w charakterze nauczyciela akademickiego (profesor lub ewentualnie wcześniej pomocniczy pracownik nauki) szukali też innego zatrudnienia. Franciszek Bujak pracował kilka lat w Archiwum Krajowym Aktów Grodzkich i Ziemskich w Krakowie, Jan Kasprowicz przez kilkanaście lat był zatrudniony w redakcjach lwowskich czasopism, natomiast Zbigniew Pazdro przez prawie 10 lat realizował się jako urzędnik w Wydziale Krajowym we Lwowie. Inaczej wyglądała przeduniwersytecka droga zawodowa teologów. Każdy z siedmiu z nich po przyjęciu święceń kapłańskich otrzymał wikariat, zwykle kolejno w 2–3 parafiach. Niektórym jednocześnie lub po zakończeniu pracy w charakterze wikarego przydzielano inne obowiązki w ramach struktury kościelnej. Stanisław Frankl przez kilka lat był prefektem w Seminarium Duchownym we Lwowie, Kazimierz Wais zaś prefektem, a następnie wykładowcą w Seminarium Duchownym w Przemyślu. Funkcję prefekta w tzw. Małym Seminarium Duchownym we Lwowie pełnił Błażej Jaszowski, przez kilkanaście lat był on także katechetą w Akademii Rolniczej w Dublanach. Tylko jeden spośród późniejszych profesorów na Wydziale Teologicznym UL/UJK po wikariacie otrzymał probostwo – Andrzej Mytkowicz (proboszcz parafii w Jawiszowicach, 1917–1925).

Zdecydowana większość osób z analizowanej grupy przed otrzymaniem katedry już wcześniej była zawodowo związana ze szkolnictwem wyższym (głównie z UL/UJK lub UJ¹²). Nieraz podejmowano się pracy na etacie (np. asystent), nieraz jedynie zajęć zleconych. Takich osób było w sumie 16¹³, jedynie literaturoznawca Jan Kasprowicz objął katedrę, nie będąc wcześniej pracownikiem szkolnictwa wyższego. Zawodowy związek ze środowiskiem akademickim prześledzić możemy na przykładzie historyka Jana Ptaśnika. Od 1907 r., po przeprowadzeniu procedury habilitacyjnej, podejmował on dodatkowo (był wówczas nauczycielem gimnazjalnym) wykłady zlecone jako docent na Wydziale Filozoficznym UJ¹⁴. Szybko awansował – w 1910 r. otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego tytularnego historii cywilizacji

¹² Jan Janów w latach 1918–1921 był docentem kontraktowym, a następnie profesorem na Uniwersytecie w Taszkencie (w latach 1914–1917 przebywał w Rosji jako jeńiec wojenny).

¹³ Do grupy tej został wliczony Kazimierz Wais, który był wykładowcą w Seminarium Duchownym w Przemyślu.

¹⁴ Ptaśnik jako docent nie został zatrudniony na etacie, prowadził jedynie wykłady zlecone. Przed habilitacją (ani po zatwierdzeniu docentury) nie miał angażu jako asystent czy adiunkt. W czasie studiów na UJ przez trzy lata był demonstratorem przy Seminarium Historycznym, ale nie wiązało się to z zatrudnieniem etatowym.

polskiej i zachodnioeuropejskiej. Taki rodzaj zatrudnienia nie wiązał się jednak z powierzeniem katedry, profesor „tytułarny” dostawał też stosunkowo skromne wynagrodzenie. Podobnie było zresztą z zarobkami docenta, który otrzymywał środki za przeprowadzone wykłady zlecone (w lepszej sytuacji finansowej znajdowały się osoby z habilitacją pracujące na etatach asystentów lub adiunktów). Pracę w szkolnictwie średnim i na UJ Ptaśnik łączył z licznymi naukowymi podróżami zagranicznymi, w latach 1905–1911 odbył pięć wyjazdów do Rzymu w ramach ekspedycji Akademii Umiejętności, których celem było prowadzenie kwerend w Archiwum Watykańskim, przed I wojną światową wyjeżdżał także do Niemiec i Wielkiej Brytanii. Profesorem tytułarnym Ptaśnik był do lipca 1919, wówczas otrzymał na Wydziale Filozoficznym UJ nominację na profesora nadzwyczajnego, kierownika Katedry Historii Kultury. Zatrudnienie w takim charakterze trwało bardzo krótko, już w grudniu 1919 otrzymał kolejną nominację, tym razem na profesora zwyczajnego¹⁵ w Katedrze Historii Średniowiecznej Powszechnej i Nauk Pomocniczych Historii na Wydziale Filozoficznym UJK. Katedrą kierował do śmierci w 1930 r. Droga do własnej katedry w przypadku innych osób z analizowanej grupy była zwykle mniej skomplikowana, jednak u większości wiązała się z wcześniejszym uzyskaniem docentury (o habilitacjach będzie jeszcze mowa w kolejnym akapicie).

Doktorat, habilitacja, katedra

Przed osobami aplikującymi o powierzenie katedry, czyli zatrudnienie na stanowisku profesora nadzwyczajnego lub zwyczajnego, nie stawiano formalnego wymogu posiadania habilitacji. W II Rzeczypospolitej faktycznie jednak w przypadku zdecydowanej większości dyscyplin stopniowo do takich nominacji bez wcześniejszej habilitacji nie dochodziło (przed 1918 zdarzało się to częściej). Ówczesna habilitacja dawała jedynie prawo wykładania¹⁶, ubiegały się o nią więc tylko te osoby, którym dana uczelnia gwarantowała prowadzenie zajęć dydaktycznych. W związku z tym liczba przeprowadzanych habilitacji była stosunkowo niewielka, a docenci prowadzący wykłady zlecone (nieposiadający etatu na uczelni) ze względów finansowych zwykle

¹⁵ Profesor zwyczajny był stanowiskiem bardziej prestiżowym w porównaniu z profesorem nadzwyczajnym, taki angaż wiązał się także z większym wynagrodzeniem. W II Rzeczypospolitej (w latach trzydziestych) bez dodatków w przypadku profesora nadzwyczajnego było to ok. 700 zł, w przypadku profesora zwyczajnego – 1000 zł.

¹⁶ Procedurę przeprowadzano na szczeblu wydziału (w II Rzeczypospolitej podlegała zatwierdzeniu przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego) na podstawie jednej publikacji (wskazanej przez autora jako rozprawa habilitacyjna), inny dorobek nie był wymagany, choć mógł być wzięty pod uwagę przez recenzentów. Na uczelniach galicyjskich podobne zasady obowiązywały także przed 1918 r.

musieli szukać dodatkowego (a faktycznie podstawowego) zatrudnienia¹⁷. W wyjątkowych wypadkach osoba, która ubiegała się o wszczęcie procedury habilitacyjnej, mogła nie posiadać doktoratu, zdarzało się to jednak bardzo rzadko i wymagało specjalnej zgody wydziału, na którym habilitację przeprowadzano. Wszystkie osoby, których życiorysy są przedmiotem analizy, posiadały doktorat, a zdecydowana większość także habilitację. Jeśli chodzi o doktorat, to w sześciu przypadkach uzyskany został on na UJ (Bujak, Buzek, Ptaśnik, Sajdak, Stach, Rencki), w czterech na UL/UJK (Janów, Kasprowicz, Rogala, Pazdro), w dwóch na Uniwersytecie w Innsbrucku (Frankl, Wszyński), w dwóch w Rzymie na Uniwersytecie Gregoriańskim (Lisowski, Wais) i po jednym na Uniwersytecie w Pradze (Kučera), na Uniwersytecie w Wiedniu (Jaszowski) i na Uniwersytecie w Monachium (Mytkowicz). Doktoraty otrzymywano na ogół bezpośrednio po skończonych studiach (niejednokrotnie nawet w tym samym lub kolejnym roku po uzyskaniu absolutorium). Jeśli chodzi o habilitację, to procedurze tej poddało się 14 osób, w 10 przypadkach przeprowadzono ją na UL/UJK (Buzek, Janów, Frankl, Kučera, Lisowski, Mytkowicz, Rencki, Rogala, Stach, Wszyński), w trzech na UJ (Bujak, Ptaśnik, Sajdak) i w jednym na Politechnice Lwowskiej (Pazdro). Habilitacji nie posiadali: Jaszowski, Kasprowicz i Wais. U tych trzech osób nominacja na katedrę nastąpiła jeszcze przed wybuchem I wojny światowej (kolejno w roku: 1896, 1909 i 1909).

Warunek powierzenia katedry danej osobie stanowiło wcześniejsze jej opróżnienie przez innego profesora (w wyniku przejścia na emeryturę, zmiany miejsca pracy lub śmierci); możliwe było oczywiście także obsadzenie katedry nowo utworzonej. W II Rzeczypospolitej na uniwersytetach istniało stosunkowo niewiele katedr, ich liczbę regulowało MWRiOP (podobny system funkcjonował na uczelniach galicyjskich przed 1918 r.). Nawet w przypadku dyscyplin, które szybko się rozwijały, uczelnie musiały ograniczać swe plany dotyczące tworzenia nowych katedr¹⁸. Jednocześnie nie brakowało takich katedr, które ze względu na małą liczbę odpowiednich specjalistów przez dłuższy czas nie były obsadzane.

Katedry uniwersyteckie w II Rzeczypospolitej powierzano osobom relatywnie młodym, podobna sytuacja istniała na uniwersytetach galicyjskich pod koniec XIX i na początku XX w. W przypadku interesującej nas grupy najmłodszą osobą, która objęła katedrę, był Józef Buzek, miał wówczas 32 lata. Franciszek Bujak i Paweł Kučera w chwili otrzymania katedry liczyli

¹⁷ Szerzej zob. M. Przeniosło, *Stopnie, tytuły i stanowiska naukowe w II Rzeczypospolitej*, „Res Historica” 2012, t. XXXIII, s. 151–172.

¹⁸ Nieraz prowadziło to do sytuacji hamujących rozwój danej dyscypliny. Tak zdarzyło się chociażby w przypadku matematyków. W II Rzeczypospolitej liczba wybitnych matematyków mających międzynarodowe osiągnięcia była zdecydowanie większa niż liczba istniejących katedr. Niektórzy z nich szanse na rozwój naukowy musieli szukać poza granicami kraju. Szerzej zob. eadem, *Matematycy polscy w dwudziestoleciu międzywojennym. Studium historyczne*, Kielce 2011.

po 34 lata, niewiele starsi byli Jan Sajdak (35), Piotr Stach (35) i Wojciech Rogala (36 lat). Bujakowi w 1909 r. powierzono katedrę na UJ, a pozostałym wymienionym – na UL/UJK (katedrę na UJK Bujak objął w 1920 r., miał wówczas 45 lat). Na UL/UJK zdarzały się kariery jeszcze szybsze. W 1920 r. III Katedrę Filologii Klasycznej powierzono liczącemu wówczas 27 lat Jerzemu Kowalskiemu, w 1888 r. Katedrę Prawa Kanoniczego objął 28-letni Władysław Abraham, a w 1895 r. Katedrę Filozofii oddano Kazimierzowi Twardowskiemu, który miał wówczas 29 lat. Wśród 172 profesorów UJK kierujących w okresie międzywojennym katedrami przed 30. rokiem życia otrzymało je 10 osób (we Lwowie lub na innym uniwersytecie). W chwili obejmowania katedry najstarszymi profesorami spośród 17 interesujących nas osób byli Roman Rencki (53 lata) i Andrzej Mytkowicz (52 lata). W gronie wspomnianych 172 profesorów dominowały osoby, które nominację na kierownika katedry otrzymały w wieku od 35 do 45 lat. Ciekawe wydają się też informacje na temat czasu, jaki upływał od chwili habilitowania się danej osoby do objęcia przez nią katedry. Najkrócej oczekiwał na nominację teolog Franciszek Lisowski – stało się to w tym samym roku, inni teolodzy – Andrzej Mytkowicz i Piotr Stach czekali rok, nieco dłużej (3 lata) kolejny teolog Stanisław Frankl i prawnik Józef Buzek. Ten okres był najdłuższy w przypadku lekarza Romana Renckiego (18 lat) i historyka Jana Ptaśnika (12 lat). Można się domyślać, że u wymienionych trzech pierwszych teologów poddanie się procedurze habilitacyjnej wynikało z przewidywanej szybkiej możliwości objęcia katedry. Pełne informacje na temat nazw obejmowanych katedr i okresu kierowania nimi znajdują się w aneksie 1.

Aktywność naukowa i dydaktyczna

Trudno określić pozycję naukową interesujących nas profesorów. Można przeanalizować dane dotyczące liczby publikacji, których byli autorami oraz miejsce, gdzie te teksty się ukazały. Pewną wskazówką może być także docenienie pozycji naukowej danej osoby poprzez powierzenie jej członkostwa w ówczesnie działających prestiżowych instytucjach naukowych krajowych, szczególnie w Akademii Umiejętności/ Polskiej Akademii Umiejętności (AU/PAU) oraz zagranicznych. Biorąc pod uwagę aktywność publikacyjną, z pewnością do bardziej prężnych pod tym względem trzeba zaliczyć Jana Ptaśnika (należał do badaczy wyjątkowo pracowitych, szczególnie pracowite były jego autorskie monografie), Franciszka Bujaka¹⁹, Józefa Buzka,

¹⁹ W dorobku publikacyjnym Bujaka znajdowało się kilka większych prac, w których podejmował problematykę wiejską. Pisze o tym m.in. J. Molenda, *Chłopi, naród, niepodległość. Kształtowanie się postaw narodowych i obywatelskich chłopów w Galicji i Królestwie Polskim w przededniu odrodzenia Polski*, Warszawa 1999.

Jana Sajdaka, Piotra Stacha i Kazimierza Waisa. Dorobek niektórych osób był jednak dość skromny, ograniczał się do kilkunastu publikacji, w dodatku w części mających bardziej charakter przyczynkarski. Nieraz widać sporą aktywność publikacyjną przed otrzymaniem katedry, w kolejnych latach następuje wyraźny spadek liczby pozycji przygotowywanych do druku. W dorobku publikacyjnym analizowanej grupy znajdujemy stosunkowo niewiele tekstów, które ukazały się w periodykach zagranicznych, częściowo wynika to jednak ze specyfiki dyscyplin, których poszczególne osoby były reprezentantami – przewaga teologów, historyków, filologów i prawników, natomiast proporcjonalnie mniejsza grupa przedstawicieli nauk ścisłych, przyrodniczych i medycznych.

Spośród 17 analizowanych profesorów czterech było członkami (korespondentami lub czynnymi) AU/PAU: Franciszek Bujak, Jan Ptaśnik, Jan Sajdak i Roman Rencki; Jan Janów został członkiem PAU dopiero po II wojnie światowej (w 1946 r.). Biorąc pod uwagę fakt, że przedstawiciele nauk teologicznych nie mieli możliwości otrzymania członkostwa w AU/PAU²⁰, można uznać, że liczba osób wchodzących w skład interesującej nas grupy i wyróżnionych przez Akademię była dość duża. Niektórzy profesorowie pełnili prestiżowe funkcje redaktorów specjalistycznych czasopism naukowych. Jan Ptaśnik był redaktorem „Kwartalnika Historycznego” (1923–1930), natomiast Franciszek Bujak współredagował „Roczniki z Dziejów Społecznych i Gospodarczych” (1931–1950).

O randze poszczególnych badaczy świadczyć też mogą ich zagraniczne wyjazdy naukowe. Te w całym ówczesnym środowisku akademickim były częste, zarówno w okresie kierowania katedrą, jak i wcześniej, na początkowym etapie rozwoju naukowego. Okazję do wyjazdów zagranicznych, o czym już pisaliśmy, stanowiły studia wyższe, również często praktykowane wyjazdy na studia uzupełniające i staże. Pobytu zagraniczne były dość kosztowne, ale wyjeżdżający mogli liczyć na dotacje udzielane przez MWRiOP (wcześniej austriackie MWiO), także przez funkcjonujące wówczas instytucje naukowe i fundacje. Do badaczy mających najwięcej tego typu aktywności (nie licząc studiów wyższych) trzeba zaliczyć Jana Ptaśnika, Jana Janowa, Jana Sajdaka, Stanisława Frankla, Andrzeja Mytkowicza, i Kazimierza Waisa. Pojedyncze zagraniczne wyjazdy naukowe realizowały prawie wszystkie osoby z analizowanej grupy. Porównując skalę tych przedsięwzięć, wydaje się, że ich intensywność była większa niż przeciętna dla całego środowiska profesorskiego UJK, także nawiązując do pracowników innych uniwersytetów.

Element, który pojawia się w niektórych rodzajach uczelnianych ankiet personalnych i niewątpliwie wiąże się z możliwościami podejmowania intensywnej działalności naukowej, to deklaracja znajomości języków obcych. Oczywiście do takich danych należy podchodzić ostrożnie. Wprawdzie nie o wszystkich interesujących nas osobach posiadamy informacje, o których mowa, jednak

²⁰ Mieli na to szansę, jeżeli obok teologii specjalizowali się i w innym obszarze wiedzy, na tej samej zasadzie mogli być też tzw. współpracownikami AU/PAU.

można w tej kwestii wyciągnąć ogólne wnioski. Porównując znajomość języków obcych wśród ogółu profesorów UJK z profesorami mającymi chłopskie pochodzenie, nie dostrzegamy różnic. Z racji przynależności państwowej Galicji do 1918 r. nie może dziwić fakt, że prawie wszyscy międzywojenni lwowscy profesorowie deklarowali znajomość języka niemieckiego. W interesującej nas grupie 17 osób drugi był język francuski (tę umiejętność podała większość profesorów, o których posiadamy informacje). Wśród innych języków kolejny pod względem powszechności okazał się język włoski (dotyczy to nie tylko teologów). Jedynie dwóch profesorów (Kasprowicz i Buzek) deklarowało znajomość języka angielskiego. Można dodać, że większość analizowanej grupy знаła język łaciński (częściowo wynikało to ze specyfiki zawodowej interesujących nas osób – wyraźną przewagę mieli teolodzy, historycy, filolodzy i lekarze). Niektórzy podawali też inne języki, np. Franciszek Bujak sygnalizował znajomość „większości języków słowiańskich”; Jan Kasprowicz, Jan Sajdak, Piotr Stach i Andrzej Mytkowicz – greki (przynajmniej u trzech pierwszych z nich miało to związek jednak z ich zainteresowaniami badawczymi).

Każdy uniwersytecki profesor nadzwyczajny i zwyczajny zobowiązany był, oprócz aktywności naukowej, do kierowania działalnością dydaktyczną przypisaną do jego katedry i związanego z nim zakładu. W ramach tej aktywności przewidziano przeprowadzanie określonej liczby godzin zajęć dydaktycznych, egzaminowanie, także nadzorowanie pracy dydaktycznej pracowników zakładu. Jeśli chodzi o liczbę godzin zajęć dydaktycznych, to np. według zasad obowiązujących pod koniec lat dwudziestych było to minimum 5 godzin wykładów i 2 godziny ćwiczeń tygodniowo. Umożliwiano stosowanie zamienników i zamiast godziny wykładu prowadzenie 2 godzin ćwiczeń lub seminarium. Ilustracją aktywności dydaktycznej analizowanych grupy są wybrane nazwy zajęć, jakie realizowali niektórzy z nich. Franciszek Bujak w roku akademickim 1921/1922 prowadził m.in. „Seminarium historyczno-gospodarcze” i „Historię gospodarczą Polski w zarysie”. Jan Kasprowicz w tym samym roku akademickim „Salome w poezji” i „Początki romantyki angielskiej”; Wojciech Rogala w roku akademickim 1923/1924 „Metody i problemy paleografii”; Roman Rencki w roku akademickim 1922/1923 „Zajęcia kliniczne z chorób wewnętrznych”; Błażej Jaszowski w roku akademickim 1918/1919 „Pedagogikę”, a w roku 1919/1920 „Instytucje prawa kanonicznego”; Michał Wyszynski w roku akademickim 1932/1933 „Seminarium z prawa kanonicznego”, a w roku 1936/1937 „Administrację wyznaniową”. Prowadzone zajęcia, poza na ogół stałymi wykładami z przedmiotu wiodącego w ramach danej katedry, często były przez profesorów zmieniane i modyfikowane²¹.

²¹ Szersze informacje o obowiązkach dydaktycznych kadry akademickiej i zasadach organizacji zajęć ze studentami zob. M. Przeniosło, *Zajęcia dydaktyczne na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w okresie międzywojennym*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2014, t. LVII, nr 1–2, s. 87–103.

Funkcje pełnione na uczelni, aktywność społeczna i polityczna

Poza obowiązkową pracą naukową i dydaktyczną profesorowie mogli się realizować na uczelni także jako osoby funkcyjne. Najbardziej prestiżowa była oczywiście funkcja rektora, na poziomie wydziału – funkcja dziekana. Czas trwania kadencji rektora w okresie międzywojennym ulegał zmianom, przed rokiem akademickim 1933/1934 wybierano go na jeden rok akademicki, potem na kadencję trzyletnią. W przypadku dziekanów wybory przez cały ten okres dotyczyły kadencji rocznych²². Spośród 17 analizowanych profesorów tylko trzech (Bujak, Janów i Frankl) nie pełniło podczas swej aktywności zawodowej (na UL/UJK lub w innej uczelni) funkcji rektora, prorektora, dziekana lub prodziekana. Biorąc pod uwagę innych profesorów lwowskiego uniwersytetu (także profesorów innych polskich uczelni), wydaje się, że skala zaangażowania interesującej nas grupy była wyraźnie większa niż przeciętna. Do najaktywniejszych należy zaliczyć teologa Kazimierza Waisa (rektor UL 1917/1918; prorektor UL/UJK 1918/1919, 1919/1920; dziekan Wydziału Teologicznego UL 1911/1912, 1913/1914; prodziekan Wydziału Teologicznego UL 1912/1913, 1914/1915–1916/1917). Wais pełnił także funkcję rektora Seminarium Duchownego we Lwowie (1913–1919). Aktywnych organizacyjnie było również dwóch innych teologów – Błażej Jaszowski (rektor UL 1910/1911; prorektor UL 1911/1912, 1915/1916, 1916/1917; dziekan Wydziału Teologicznego UL 1902/1903, 1909/1910; prodziekan Wydziału Teologicznego UL 1903/1904, 1904/1905) i Piotr Stach (prorektor UJK 1938/1939, 1939/1940 – początek kadencji; dziekan Wydziału Teologicznego UJK 1924/1925, 1930/1931–1932/1933; prodziekan Wydziału Teologicznego UJK, 1925/1926, 1926/1927). Spośród humanistów wyróżniał się Jan Kasprowicz (rektor UJK 1921/1922; prorektor 1922/1923; dziekan Wydziału Filozoficznego UJK 1919/1920 – z tej ostatniej funkcji zrezygnował na początku kadencji). Niektórzy profesorowie kierujący katedrami na UJK sprawowali ważne funkcje organizacyjne podczas pracy na innych uczelniach. Jan Sajdak był rektorem (1931/1932), a następnie prorektorem (1932/1933) UP, na tej uczelni pełnił też funkcję dziekana (1924/1925) i prodziekana (1925/1926) Wydziału Filozoficznego, a po II wojnie światowej dziekana Wydziału Humanistycznego; Paweł Kučera po wyjeździe z Polski został rektorem Uniwersytetu w Brnie w Czechosłowacji (1920/1921), wcześniej na UL był dziekanem (1912/1913) i prodziekanem (1913/1914) Wydziału Lekarskiego. Wymieniony wcześniej jako osoba niezaangażowana w pełnienie funkcji organizacyjnych na uczelniach, Stanisław Frankl w pewnym stopniu taką działalnością się wykazywał. W sierpniu 1939 został

²² Szerzej na temat zasad wyboru i kompetencji władz rektorskich i dziekańskich na polskich uczelniach w okresie międzywojennym zob. eadem, *Władze Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919–1939*, „Przegląd Historyczny” 2016, z. 4, s. 537–561.

powołany na funkcję rektora Seminarium Duchownego we Lwowie, do końca roku pełnił ją jawnie, następnie w sposób zakonspirowany. Już wcześniej wskazano na dużą aktywność organizacyjną lwowskich profesorów teologii (tym bardziej warto to podkreślić, gdyż Wydział Teologiczny należał do jednostek stosunkowo niewielkich), wspomnieć więc można jeszcze o takim zaangażowaniu Franciszka Lisowskiego. Na UL/UJK był on dziekanem (1917/1918, 1918/1919) i prodziekanem (1919/1920, 1920/1921) Wydziału Teologicznego. W czasie kierowania katedrą dodatkowo pełnił funkcję rektora Seminarium Duchownego we Lwowie (1923–1933), a w latach 1928–1933 był biskupem pomocniczym archidiecezji lwowskiej. W 1933 r. Lisowski został biskupem tarnowskim (w tym roku zrezygnował z katedry).

Czynną aktywnością polityczną wykazywała się stosunkowo niewielka liczba profesorów uniwersyteckich, oczywiście nie znaczy to, że nie mieli oni wykrystalizowanych poglądów politycznych. Trzeba nawet stwierdzić, że na uczelniach polityka niejednokrotnie silnie wpływała na ich funkcjonowanie. Tak było chociażby przy wyborach rektora, szczególnie po 1926 r. Wówczas praktycznie na każdym uniwersytecie ostro ścierały się ze sobą frakcje pro-rządowa i ta niechętna obozowi sanacyjnemu. Mocne spory polityczne na uczelniach wywoływały także uchwalona w 1933 r. nowa Ustawa o Szkołach Akademickich, a wcześniej sprawa uwięzienia przedstawicieli opozycji w twierdzy brzeskiej. W okresie międzywojennym do bardziej czynnie zaangażowanych politycznie profesorów objętych analizą trzeba zaliczyć Józefa Buzka (związany z ruchem ludowym), Andrzeja Mytkowicza (Chrześcijańska Demokracja), Jana Sajdaka (ruch ludowy), Franciszka Bujaka (ruch ludowy), Zbigniewa Pazdrę (obóz narodowy). U niektórych z wymienionych widać pewną ewolucję poglądów. Franciszek Bujak przed 1918 r. i w początkach niepodległości swe sympatie lokował po stronie obozu narodowego²³ – zaowocowało to pełnieniem funkcji ministra rolnictwa i dóbr państwowych w krótko istniejącym rządzie Władysława Grabskiego (czerwiec–lipiec 1920 r.). Z kolei Jan Kasprowicz podczas studiów (w latach osiemdziesiątych XIX w.) działał w kółkach socjalistycznych, został nawet w związku z tym aresztowany, już jednak na początku XX w. był zwolennikiem obozu narodowego. Józef Buzek przed 1918 r. związał się z obozem narodowym, w latach dwudziestych został posłem, a następnie senatorem z list Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”, w latach 1919–1922 pełnił funkcję wiceministra w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Analizując czynne zaangażowanie polityczne środowiska profesorskiego UJK i na tym tle profesorów o chłopskim pochodzeniu, można wyciągnąć wniosek, że aktywność tych drugich była większa od przeciętnej. Może o tym pośrednio świadczyć chociażby fakt uzyskania mandatu posła lub senatora oraz pełnienia funkcji ministerialnych. W grupie 172 profesorów parlamentarzystami w okresie międzywojennym było 12 profesorów, w tym

²³ Nie był jednak formalnie związany ze strukturami obozu.

Józef Buzek; funkcję ministra lub wiceministra pełniło 6 osób, wśród nich Franciszek Bujak i Józef Buzek.

Część uniwersyteckiej kadry profesorskiej uaktywniała się także społecznie. Takie zaangażowanie widać też w gronie interesujących nas osób, choć dotyczy to tylko części z nich. Do bardziej czynnych społecznie należał Jan Kasprowicz, był on działaczem towarzystw nauczycielskich, w okresie walki o granice silnie angażował się podczas urządzanych wówczas akcji propagandowo-agitacyjnych. Działalność o charakterze patriotyczno-niepodległościowym prowadził również Jan Ptaśnik (szczególnie przed 1918 r.). Andrzej Mytkowicz mocno udzielał się w działalności chrześcijańskich robotniczych związków zawodowych. Niektórzy włączali się w funkcjonowanie stowarzyszeń charytatywnych, dotyczyło to szczególnie duchownych, ale z takiej działalności znany był też Roman Rencki (w latach I wojny działał w szwajcarskim Komitecie Sienkiewiczowskim, w latach dwudziestych angażował się w udzielanie pomocy medycznej ubogim chorym studentom). Z kolei Paweł Kućera już po zrezygnowaniu z katedry i wyjeździe z Polski został wiceprzewodniczącym Czechosłowackiego Czerwonego Krzyża.

Miernikiem osiągnięć i pozycji naukowej, także zasług w innych obszarach aktywności, było posiadanie odznaczeń państwowych. Oczywiście o ich otrzymaniu lub nie nieraz mogły decydować względy pozamerytoryczne (np. polityczne). Generalnie jednak posiadanie prestiżowych odznaczeń świadczyło o wyróżniających się osiągnięciach. Do odznaczeń, które miały dużą rangę, niewątpliwie należy zaliczyć Order Odrodzenia Polski. Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski z analizowanej grupy przyznano sześciu profesorom (Bujak, Buzek, Kasprowicz, Pazdro, Rencki, Lisowski). Niektórzy interesujący nas profesorowie otrzymywali też prestiżowe odznaczenia zagraniczne. Do takich przypadków trzeba zaliczyć przyznanie Janowi Kasprowiczowi francuskiego Krzyża Oficerskiego Orderu Legii Honorowej. W skali całego kraju odznaczeniem tym spośród polskich profesorów uhonorowano tylko nieliczne osoby. W środowisku naukowym za wyjątkowo pożądanego uważano przyznanie doktoratu honorowego. Doktorem *honoris causa* UW w 1921 r. został Jan Kasprowicz, a Franciszek Bujak w 1933 r. Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Wśród profesorów polskich uniwersytetów w okresie międzywojennym zdarzały się osoby z doktoratami honorowymi nawet kilku uczelni, w tym także zagranicznych, ale to przypadki pojedyncze. Taką osobą był np. wybitny matematyk Waław Sierpiński, do 1919 profesor na UL, a od tego roku na UW. Sierpińskiego obdarzono doktoratem honorowym UJK (1929), następnie uniwersytetów w Amsterdamie (1932), Tartu (1932), Paryżu (1939) i Sofii (1939)²⁴.

²⁴ Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, K-3428 (teczka personalna Waław Sierpińskiego); AAN, MWRIOP, 5618 (teczka personalna Waław Sierpińskiego); Archiwum PAN w Warszawie, Materiały Waław Sierpińskiego, III-194, t. 128, 129.

Losy po opuszczeniu katedry na UJK

Profesorowie wchodzący w skład interesującej nas grupy kończyli swą misję kierowania katedrą na UJK w różnych okolicznościach. Niektórzy przechodzili na emeryturę²⁵, inni umierali w trakcie kierowania katedrą, zdarzały się też rezygnacje z katedry w związku z objęciem innej posady. W przypadku kilku osób zatrudnienie na UJK przerwała II wojna światowa. Część z nich wznowiło pracę po jej zakończeniu (zwykle już jednak na innej uczelni), niektórzy wojny nie przeżyli. Śmierć przerwała kierowanie katedrą Błażejowi Jaszowskiemu (1921), Janowi Kasprowiczowi (1926), Janowi Ptaśnikowi (1930) i Zbigniewowi Pazdrze (1939). Katedrę zwolnili, przechodząc na emeryturę: Kazimierz Wais (1929), Roman Rencki (1937) i Michał Wyszyński (1938, wcześniejsza emerytura ze względu na zły stan zdrowia). W wyniku II wojny światowej katedrę stracili: Franciszek Bujak, Stanisław Frankl, Jan Janów, Wojciech Rogala i Piotr Stach. Można przyjąć, że wymienione osoby (poza Franklem i Stachem) kierowały swoją katedrą na UJK do 3 I 1940 r., do momentu przekształcenia przez Rosjan dotychczasowego uniwersytetu w Lwowski Państwowy Uniwersytet im. Iwana Franki. Wydział Teologiczny funkcjonował do 30 X 1939 r., stąd w przypadku Stanisława Frankla i Piotra Stacha za datę końcową ich zatrudnienia trzeba uznać właśnie ten dzień. Utworzenie na początku 1940 r. nowej uczelni nie powodowało braku możliwości pracy w tej placówce przez dotychczas zatrudnionych, niektórzy z nich taką ofertę otrzymali. Wydaje się, że pochodzenie chłopskie sprzyjało wydaniu pozytywnej decyzji w tym zakresie przez nowych decydentów. Zgodę na zatrudnienie w „nowym” uniwersytecie otrzymali: Franciszek Bujak, Jan Janów (ale nie był już kierownikiem katedry) i Wojciech Rogala. Janów i Rogala po wyparciu Niemców ze Lwowa, krótko w latach 1944–1945 kontynuowali zatrudnienie na Uniwersytecie im. Iwana Franki. Po zakończeniu II wojny światowej pracę na polskich uczelniach w charakterze profesorów podjęli: Franciszek Bujak (UJ), Jan Janów (UJ), Wojciech Rogala (Akademia Górniczo-Hutnicza), Piotr Stach (UJ), Michał Wyszyński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, następnie Uniwersytet Wrocławski).

W inny sposób potoczyły się losy niewymienionych wyżej: Józefa Buzka, Jana Sajdaka, Pawła Kučery, Franciszka Lisowskiego i Andrzeja Mytkowicza. Buzek w 1919 r. zrzekł się katedry w związku z objęciem funkcji dyrektora Głównego Urzędu Statystycznego; Sajdak w 1919 r. opuścił Lwów i objął katedrę na UP; Kučera w tym samym roku przeniósł się na Uniwersytet

²⁵ W okresie międzywojennym w przypadku kadry profesorskiej obowiązywał wiek emerytalny 65 lat. Dana osoba mogła pracować dłużej, ale tylko na wniosek uczelni i po uzyskaniu zgody MWRiOP. Taką zgodę Ministerstwo często wydawało na kolejny rok akademicki, nieraz na kilka lat, jednak zwykle nie dłużej niż do osiągnięcia 70. roku życia („rekordziści” kierowali jednak katedrami, licząc nawet więcej niż 75 lat).

w Brnie; Lisowski opuścił katedrę po mianowaniu w 1933 r. biskupem tarnowskim; katedrę Mytkowicza zlikwidowano w 1933 r. na mocy nowej Ustawy o Szkołach Akademickich²⁶ (w związku ze zbyt krótkim stażem pracy nie nabył uprawnień emerytalnych). Tragiczne były losy Romana Renckiego. Wcześniej wspomniano, że w 1937 r. przeszedł na emeryturę, nadal jednak powierzono mu czasowe kierowanie katedrą w charakterze zastępcy profesora. W październiku 1939 r. został usunięty z uczelni i wywieziony w głąb Rosji, następnie więziony we Lwowie (z więzienia udało mu się zbiec). Po zajęciu miasta przez Niemców aresztowany i wraz z grupą innych wówczas zatrzymanych (w tym lwowskich profesorów) rozstrzelany na Wzgórzach Wuleckich.

Rodzina

Wśród 17 profesorów, których życiorysy zostały poddane analizie, 7 osób było księżmi katolickimi (wszyscy to teolodzy), stąd kwestia współmałżonków i ewentualnego potomstwa tej zbiorowości nie dotyczy. Spośród 10 pozostałych profesorów 9 osób zawarło związek małżeński, żonaty nie był jedynie Wojciech Rogala (miał jednak dwoje dzieci). 2 osoby – Franciszek Bujak i Jan Kasprowicz – żeniły się więcej niż jeden raz. Drugie małżeństwo Bujaka zostało zawarte w 1932 r., 23 lata po śmierci pierwszej żony (miał wówczas 57 lat). Kasprowicz żenił się trzykrotnie, do kolejnych małżeństw dochodziło po rozwodzie z poprzednią partnerką (w pierwszym małżeństwie Kasprowicz opuścił żonę, w drugim to żona odeszła od Kasprowicza i związała się ze Stanisławem Przybyszewskim). Trzecie małżeństwo zawarł w 1911 r. w wieku 51 lat (ożenił się z córką rosyjskiego generała). W skali całego UJK trzykrotnie żeniło się jeszcze tylko 2 innych profesorów (historycy Adam Szelągowski i Stanisław Lempicki).

W przypadku małżeństw profesorów uniwersyteckich liczba dzieci, które rodziły się w tych związkach, zwykle była stosunkowo niewielka (w porównaniu z innymi ówczesnymi polskimi rodzinami). W analizowanej grupie najliczniejszą rodzinę posiadał Zbigniew Pazdro, któremu urodziło się czworo dzieci, troje dzieci mieli: Franciszek Bujak, Jan Sajdak i Roman Rencki. Wspomnieć trzeba o dzieciach Wojciecha Rogali, który nie był żonaty, ale formalnie uznał swoich dwóch biologicznych synów. W środowisku profesorskim

²⁶ Rozporządzeniem ministra Janusza Jędrzejewicza na UJK zlikwidowano w tym roku 12 katedr. W wyniku decyzji ministra w 1933 r. katedrę stracił także Jan Sajdak, który, jak już wspomniano, w 1919 r. przeniósł się ze Lwowa do Poznania (w tym roku na UP „zwinęto” w sumie 10 katedr). Dziennik Ustaw RP 1933, nr 71, s. 1232. Nie można mieć wątpliwości, że zarówno w przypadku Mytkowicza, jak i Sajdaka głównym powodem likwidacji ich katedr były względy polityczne.

narodziny dzieci bez formalnego związku małżeńskiego zdarzały się rzadko. Liczba potomstwa w przypadku analizowanej grupy w porównaniu z innymi lwowskimi profesorami była podobna. Zdecydowana większość żonatych profesorów UJK miała jedno, dwoje, najwyżej troje dzieci. Do „rekordzistów” należeli ekonomista Stanisław Grabski (siedmioro dzieci) i historyk Teofil Modelski (sześciorko) oraz trzech profesorów posiadających pięciorko dzieci: mineralog Wojciech Chrobak, internista Antoni Gluziński i matematyk Józef Puzyna.

Podsumowanie

W skład grupy poddanej analizie wchodziły osoby, które wydają się typowymi przedstawicielami środowiska profesorskiego. Przedstawiony obraz faktycznie jest więc portretem całej kadry profesorskiej. W przebiegu drogi naukowej i zawodowej opisywanych osób w porównaniu z innymi przedstawicielami profesury lwowskiej nie widać większych różnic. Oczywiście wyróżnikiem samym w sobie jest fakt stosunkowo małej liczby synów chłopskich na katedrach uniwersyteckich, uwzględniając udział procentowy włościan w strukturze społecznej II Rzeczypospolitej. Trzeba także zwrócić uwagę na decyzje co do wyboru dyscypliny, w której poszczególne osoby zamierzały się realizować. Nadreprezentację wśród dzieci chłopskich mieli teolodzy, tym bardziej że Wydział Teologiczny UJK należał do struktur najmniejszych. Podobnie było na równie niewielkim Wydziale Teologicznym UJ, katedrami kierowało tam 5 synów chłopskich na 14 takich osób w skali całego uniwersytetu²⁷. Analizując różne obszary aktywności profesorów UJK pochodzenia chłopskiego, wydaje się, że pewnym wyróżnikiem może być ich duże zaangażowanie organizacyjne na uczelni (liczba osób pełniących funkcję rektora, prorektora, dziekana i prodziekana). Trudno przy stosunkowo niewielkiej liczbie analizowanych osób o wyciągnięcie jakichś daleko idących wniosków, ale zdaje się, że interesująca nas grupa profesorów charakteryzowała się również większą od przeciętnej aktywnością polityczną i społeczną.

²⁷ Wydawałoby się, że dla synów chłopskich wykształceniem naturalnym i preferowanym powinny być studia o charakterze rolniczym. Liczba osób, które zostały profesorami na wydziałach o takim charakterze, była jednak znikoma. Na UJK nie utworzono Wydziału Rolniczego, ale możemy się przyjrzeć sytuacji na dwóch uniwersytetach, na których w II Rzeczypospolitej takie wydziały funkcjonowały – na UJ i UP. W przypadku uczelni krakowskiej nie było ani jednej takiej osoby, na UP (na Wydziale Rolniczo-Leśnym) znajdujemy tylko jednego profesora – urodzonego w Galicji w Osieczanach koło Myślenic Edwarda Ralskiego, kierownika Katedry Szczegółowej Uprawy Roli i Roślin. Na jego temat zob. AAN, MWRiOP, 5285 (teczka personalna); Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, 15/833 (teczka personalna); ibidem, 1163/244 (teczka personalna).

Aneks 1. Profesorowie UJK we Lwowie pochodzący z rodzin chłopskich (okres międzywojenny)

Imię i nazwisko	Wydział	Katedra	Miejsce urodzenia	Rodzice
1. Franciszek Bujak (1875–1953)	Filozoficzny/ Humanistyczny*	Historii Społecznej i Gospodarczej (1920–1940); katedra także na UJ (1909–1919) i na UW (1919–1920)	Maszkienice koło Brzeska	Jakub i Anna, zamożna rodzina włościańska
2. Jan Janów (1888–1952)	Humanistyczny*	Języka i Literatury Roskiej (1935–1940)	Moszkowce koło Kałusza	Szymon i Melania, uboga rodzina włościańska
3. Jan Kasprowicz (1860–1926)	Filozoficzny/ Humanistyczny*	Porównawczej Historii Literatury (1909–1926)	Szymborze koło Inowrocławia	Piotr i Józefa, uboga rodzina włościańska
4. Jan Ptaśnik (1876–1930)	Filozoficzny/ Humanistyczny*	Historii Średniowiecznej Powszechnej i Nauk Pomocniczych Historii (1919–1930); katedra także na UJ (1919)	Mikluszowice koło Bochni	Marcin i Anna, rodzina włościańska
5. Wojciech Rogala (1884–1947)	Filozoficzny/ Matematyczno- -Przyrodniczy*	Geologii (1920–1940)	Bratkowice koło Rzeszowa	Jan i Maria, rodzina włościańska, ojciec dodatkowo był pisarzem gminnym
6. Jan Sajdak (1882–1967)	Filozoficzny*	(III) Filologii Klasycznej (1917–1919); katedra także na UP (1919–1933)	Burzyn koło Tarnowa	Franciszek i Ludwika, rodzina włościańska, właściciele niewielkiego gospodarstwa rolnego
7. Józef Buzek (1873–1936)	Prawa	Katedra Statystyki, Nauki Administracji i Austriackiego Prawa Administracyjnego (1905–1919)	Końska koło Cieszyna	Jerzy i Zuzanna, zamożna rodzina włościańska o korzeniach czeskich
8. Zbigniew Pazdro (1873–1939)	Prawa	Nauki Administracji i Polskiego Prawa Administracyjnego (1920–1939); katedra także (równocześnie) na KUL (1921–1939)	Przewłoka koło Buczacza	Jan i Waleria, rodzina włościańska
9. Paweł Kučera (1872–1928)	Lekarski	Higieny (1906–1919); katedra także na Uniwersytecie w Brnie w Czechosłowacji (1919–1921)	Štampach w Czechach	Brak danych o imionach rodziców, czeska rodzina włościanka, ojciec był także właścicielem młyna

Imię i nazwisko	Wydział	Katedra	Miejsce urodzenia	Rodzice
10. Roman Rencki (1867–1941). W 1894 zmiana nazwiska z Kamyk na Rencki	Lekarski	Patologii i Terapii Szczegółowej Chorób Wewnętrznych (1920–1937)	Rzeszów	Jan i Rozalia, rodzina włościańska
11. Stanisław Frankl (1903–1944)	Teologiczny	Teologii Dogmatycznej (1938–1939)	Tłuste koło Zaleszczyk	Adolf i Zefirynda, rodzina włościańska o korzeniach niemieckich
12. Błażej Jaszowski (1856–1921)	Teologiczny	Prawa Kanonicznego (1896–1921)	Gródek Jagielloński	Józef i Ewa, rodzina włościańska
13. Franciszek Lisowski (1876–1939)	Teologiczny	Teologii Dogmatycznej (1913–1933)	Cieszanów koło Lubaczowa	Józef i Anna, rodzina włościańska
14. Andrzej Mytkowicz (1873–1954)	Teologiczny	Socjologii Chrześcijańskiej (1925–1933)	Czeluśnica koło Jasła	Piotr i Marianna, rodzina włościańska
15. Piotr Stach (1886–1961)	Teologiczny	Katedra Nauk Biblijnych Nowego Testamentu (1925–1939)	Ujanowice koło Limanowej	Józef i Katarzyna, rodzina włościańska, właściciele niewielkiego gospodarstwa rolnego, ojciec także ogrodnik
16. Kazimierz Wais (1865–1934)	Teologiczny	Filozofii Chrześcijańskiej i Teologii Fundamentalnej (1909–1929)	Klimkówka koło Krosna	Florian i Marianna, rodzina włościańska, ojciec był także cieślą budowlanym
17. Michał Wyszyński (1890–1972)	Teologiczny	Prawa Kanonicznego (1930–1938)	Wyżniany koło Przemyśla	Piotr i Maria, rodzina włościańska, właściciele niewielkiego gospodarstwa rolnego

* W 1924 na UJK nastąpił podział Wydziału Filozoficznego na Humanistyczny i Matematyczno-Przyrodniczy.

Źródło: Materiały rozproszone, zaczerpnięte głównie ze źródeł wymienionych w Aneksie 2.

Aneks 2. Profesorowie UJK urodzeni w rodzinach chłopskich – podstawowa baza źródłowa

Franciszek Bujak: LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 185 (teczka personalna); Archiwum UF Lwów, Akta personalne, f. 119, op. 1, spr. 26; AAN, MWRiOP, sygn. 1904 (teczka personalna); Archiwum UJ, sygn. S II 619 – Franciszek Bujak (teczka personalna); sygn. WF II 504 (akta doktorskie); sygn. WF II 121 – Franciszek Bujak (akta habilitacyjne); Ossolineum Wrocław – DR, Papiery Franciszka Bujaka, sygn. akc. 117/58–192/75/1; sygn. akc. 197/75; sygn. akc. 101/56; sygn. akc. 117/58, t. 1–3; Biblioteka PAU i PAN Kraków – Zbiory Specjalne, Materiały Franciszka Bujaka, sygn. 7503.

Józef Buzek: LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 171 (teczka personalna); AGAD, MWiO, sygn. 101u (dokumenty dotyczące Józefa Buzka); Archiwum Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, sygn. 39/56 (teczka personalna).

Stanisław Frankl: AAN, MWRiOP, sygn. 2465 (teczka personalna).

Jan Janów: LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 2250 (teczka personalna); Archiwum UF Lwów, Akta personalne, f. 119, op. 1, spr. 401; AAN, MWRiOP, sygn. 3027 (teczka personalna); Archiwum PAN Warszawa, „Minerwa Polska” – kartoteka uczonych (Jan Janów); Archiwum UJ, sygn. S III 246 – Jan Janów (teczka personalna).

Błażej Jaszowski: LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 2251 (teczka personalna); f. 26, op. 14, spr. 1368; AGAD, MWiO, sygn. 97u (dokumenty dotyczące Błażeja Jaszowskiego).

Jan Kasprowicz: LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 812 (teczka personalna, t. 1); spr. 813 (teczka personalna, t. 2); AGAD, MWiO, sygn. 119u (dokumenty dotyczące Jana Kasprowicza); sygn. 88u (dokumenty dotyczące Jana Kasprowicza).

Paweł Kučera: *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego 1898/1899–1909/1910*, t. II, oprac. W. Hahn, Lwów 1912.

Franciszek Lisowski: LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 1113 (teczka personalna); f. 26, op. 14, spr. 2381; f. 26, op. 14, spr. 1368; AGAD, MWiO, sygn. 97u (dokumenty dotyczące Franciszka Lisowskiego); Archiwum Gregorianum w Rzymie, Katalogi profesorów i studentów z lat 1899–1902 (informacje o Franciszku Lisowskim).

Andrzej Mytkowicz: LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 1314 (teczka personalna); Archiwum UJ, sygn. S II 619 – Andrzej Mytkowicz (teczka personalna); AA Kraków, Akta personalne księży, sygn. Pers A 566 (Mytkowicz Andrzej).

Zbigniew Pazdro: LPAO, Politechnika Lwowska, f. 27, op. 4, spr. 484 (teczka personalna); LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 1446 (teczka personalna); AGAD, MWiO, sygn. 136u (dokumenty dotyczące Zbigniewa Pazdro); Archiwum KUL, Referat Personalny, sygn. A-73 (teczka personalna).

Jan Ptaśnik: LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 1566 (teczka personalna); Biblioteka Uniwersytetu im. Iwana Franki we Lwowie – Oddział Rękopisów, rkps 1695 III, Rękopisy prac i korespondencja Jana Ptaśnika; AGAD, MWiO, sygn. 68u (dokumenty dotyczące Jana Ptaśnika); Archiwum UJ, sygn. WF II 121 – Jan Ptaśnik (akta

habilitacyjne); sygn. S II 619 – Jan Ptaśnik (teczka personalna); sygn. WF II 504 – Jan Ptaśnik (akta doktorskie); Biblioteka Narodowa w Warszawie – Oddział Rękopisów, Materiały Jana Ptaśnika, sygn. akc. 2912–2914; Ossolineum Wrocław – DR, Materiały Jana Ptaśnika, sygn. 7326/II–7331/II, 7335/I–7340/I, 7342/I.

Roman Rencki: LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 1616 (teczka personalna); f. 26, op. 14, spr. 2381; AGAD, MWiO, sygn. 109u (dokumenty dotyczące Romana Renckiego); AAN, MWRiOP, sygn. 5323 (teczka personalna).

Wojciech Rogala: LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 1625 (teczka personalna); Archiwum UF Lwów, Akta personalne, f. 119, op. 1, spr. 355; AGAD, MWiO, sygn. 120u (dokumenty dotyczące Wojciecha Rogali); AAN, MWRiOP, sygn. 5344 (teczka personalna); Archiwum PAN Warszawa, „Minerwa Polska” – kartoteka uczonych (Wojciech Rogala); Archiwum Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, sygn. 13/306 (teczka personalna).

Jan Sajdak: AGAD, MWiO, sygn. 69u (dokumenty dotyczące Jana Sajdaka); sygn. 121u (dokumenty dotyczące Jana Sajdaka); AAN, MWRiOP, sygn. 5507 (teczka personalna); Archiwum PAN Warszawa, „Minerwa Polska” – kartoteka uczonych (Jan Sajdak); Archiwum UJ, sygn. WF II 121 – Jan Sajdak (akta habilitacyjne); Archiwum UAM, sygn. 164/12 (teczka personalna); sygn. 126/43/62 (teczka personalna); Archiwum UJ, sygn. WF II 504 – Jan Sajdak (akta doktorskie).

Piotr Stach: LPAO, UJK, f. 26, op. 8, spr. 421; f. 26, op. 5, spr. 1805 (teczka personalna); f. 26, op. 14, spr. 1368; Archiwum UJ, sygn. WT II 273 – Piotr Stach (teczka doktorska); sygn. S III 246 – Piotr Stach (teczka personalna); AA Kraków, Akta personalne księży, sygn. Pers B 1342 (Stach Piotr).

Kazimierz Wais: LPAO, UJK, f. 26, op. 8, spr. 421; f. 26, op. 5, spr. 198 (teczka personalna); f. 26, op. 14, spr. 1368; AGAD, MWiO, sygn. 44u (dokumenty dotyczące Kazimierza Waisa w aktach Macieja Sieniatyckiego); AGAD, MWiO, sygn. 97u (dokumenty dotyczące Kazimierza Waisa); Archiwum Uniwersytetu Gregorianum w Rzymie, Katalogi profesorów i studentów z lat 1892–1893 (informacje o Kazimierzu Waisie).

Michał Wyszynski: LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 328 (teczka personalna); AAN, MWRiOP, sygn. 6729 (teczka personalna); Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, Akta personalne, sygn. 138/Wyszynski; Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, sygn. K-2/134 (teczka personalna); Archiwum Polskiego Papieskiego Instytutu Kościelnego w Rzymie, [teczka:] Studenci mieszkający w Instytucie w latach 1911–1993.

Streszczenie

W artykule analizie zostały poddane życiorysy grupy profesorów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, którzy urodzili się w rodzinach chłopskich. Pod uwagę wzięto tylko te osoby, które w okresie międzywojennym kierowały katedrami. W sumie spośród 172 profesorów UJK stojących na czele katedr pochodzenie chłopskie miało 17 spośród nich. W analizowanej grupie znalazło się 7 reprezentantów nauk teologicznych: Stanisław Frankl, Błażej Jaszowski, Franciszek Lisowski, Andrzej Mytkowicz, Piotr Stach, Kazimierz Wais i Michał Wyszyński, 5 reprezentantów nauk humanistycznych: historycy Franciszek Bujak i Jan Ptaśnik oraz filolodzy Jan Janów, Jan Kasprowicz i Jan Sajdak, 2 przedstawicieli nauk prawnych: Józef Buzek i Zbigniew Pazdro, 2 – nauk medycznych: Paweł Kučera i Roman Rencki, 1 reprezentant nauk przyrodniczych – geolog Wojciech Rogala. W skali całego UJK najliczniejszą reprezentację miały osoby, których ojcowie byli urzędnikami (26) i ziemianami (25). Autorzy artykułu przybliżyli drogę zawodową i naukową profesorów, zwrócili także uwagę na inne elementy ich życiorysu, takie chociażby jak aktywność społeczna i polityczna czy informacje dotyczące rodziny. Przeprowadzona analiza wykazała, że w skład interesującej nas grupy wchodziły osoby, które okazały się typowymi przedstawicielami środowiska profesorskiego. Przedstawiony obraz faktycznie jest więc portretem całej kadry profesorskiej. Przebieg drogi naukowej i zawodowej opisywanych osób w porównaniu z innymi przedstawicielami profesury lwowskiej nie wykazywał większych różnic. Oczywiście wyróżnikiem samym w sobie jest fakt proporcjonalnie małej liczby synów chłopskich na katedrach uniwersyteckich. Trzeba także zwrócić uwagę na decyzje co do wyboru dyscypliny, w której poszczególne osoby zamierzały się realizować. Nadreprezentację wśród dzieci chłopskich mieli teolodzy. Analizując różne obszary aktywności profesorów UJK pochodzenia chłopskiego, zdaje się, że pewnym wyróżnikiem może być ich duże zaangażowanie organizacyjne na uczelni (liczba osób pełniących funkcję rektora, prorektora, dziekana i prodziekana). Wydaje się, że interesująca nas grupa profesorów charakteryzowała się także większą od przeciętnej aktywnością polityczną i społeczną.

Professors of the John Casimir University in Lviv Born to Peasant Families (Period of the Second Republic of Poland): A Collective Portrait

The article presents an analysis of the biographies of those professors at the Jan Kazimierz University in Lviv, who were born to peasant families. Only those who headed the departments in the interwar period were taken into account. From among 172 professors who at the interwar period headed the departments of the John Casimir University, 17 were of peasant origin. The analysed group included seven theologians: Stanisław Frankl, Błażej Jaszowski, Franciszek Lisowski, Andrzej Mytkowicz, Piotr Stach, Kazimierz Wais, and Michał Wyszyński; two historians Franciszek Bujak and Jan Ptaśnik; three philologists: Jan Janów, Jan Kasprowicz and Jan Sajdak; two representatives of legal sciences: Józef Buzek and Zbigniew Pazdro; two of medical sciences: Paweł Kučera and Roman Rencki; and one geologist Wojciech Rogala. In the scale of the whole University, the most numerous were scholars whose fathers were officials (26) and landowners (25). The authors of the article shed light on the professional and academic career of the analysed group. Also, they drew attention to other elements of their biographies, such as social and political activity or additional information about their families. The analysis revealed that the group we were interested in consisted of people who in most of the analysed areas were typical representatives of the professors' milieu. The presented image is, in fact, a portrait of the entire cadre of professors at the John Casimir University. The scholarly and professional path of the described people, compared to other representatives of the Lviv professorship,

did not show significant differences. Of course, the distinguishing feature is in itself the fact that the number of peasant sons in University departments is proportionately small. Attention also should be paid to the decisions regarding the choice of discipline in which individual scholars intended to specialise. Theologians were overrepresented among peasant children. Analysing various areas of activity of the John Casimir University professors of peasant origin leads to the conclusion that a particular distinctive mark of this group may be a high level of their commitment to the administration of the University (the number of professors serving as vice-chancellor, pro-vice-chancellor, dean and vice-dean). It seems that the group of academics we are interested in was also more than average politically and socially active.

Bibliografia

- Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015.
- Banach A.K., *Młodzież chłopska na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1860/61–1917/18*, Kraków 1997.
- Dybiec J., *Uniwersytet Jagielloński 1918–1939*, Kraków 2000.
- Jakó-Iwanowska M., *Profesorowie Uniwersytetu Poznańskiego 1919–1939. Portret demograficzno-społeczny*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2016, t. LXXVI, s. 341–383.
- Karolewicz G., *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, cz. 1–2, Lublin 1996.
- Molenda J., *Chłopi, naród, niepodległość. Kształtowanie się postaw narodowych i obywatelskich chłopów w Galicji i Królestwie Polskim w przededniu odrodzenia Polski*, Warszawa 1999.
- Mycielska D., *Drogi życiowe profesorów przed objęciem katedr akademickich w niepodległej Polsce*, w: *Inteligencja polska XIX i XX wieku*, red. R. Czepulis-Rastenis, Warszawa 1981, s. 243–298.
- Przeniosło M., *Akta personalne profesorów Uniwersytetu Jana Kazimierza z okresu międzywojennego w zbiorach Archiwum Obwodowego we Lwowie*, w: *Znani i nieznanymi międzywojennego Lwowa*, t. V, red. M. Przeniosło, L. Michalska-Bracha, Kielce 2017, s. 157–165.
- Przeniosło M., *Matematycy polscy w dwudziestolecium międzywojennym. Studium historyczne*, Kielce 2011.
- Przeniosło M., *Stopnie, tytuły i stanowiska naukowe w II Rzeczypospolitej*, „Res Historica” 2012, t. XXXIII, s. 151–172.
- Przeniosło M., *Władze Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919–1939*, „Przegląd Historyczny” 2016, z. 4, s. 537–561.
- Przeniosło M., *Zajęcia dydaktyczne na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w okresie międzywojennym*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2014, t. LVII, nr 1–2, s. 87–103.
- Szafranec B., *Franciszek Bujak (1875–1953). Życie, działalność naukowo-dydaktyczna i społeczna*, Toruń 2009.

Małgorzata Przeniosło – prof. dr hab., pracownik Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Zainteresowania naukowe: historia nauki, dzieje dobroczynności, historia Lwowa i Wilna w XIX i XX w. E-mail: malgorzata.przenioslo@ujk.edu.pl.

Małgorzata Przeniosło – Prof. Dr hab., employed at the Institute of Pedagogy of the Jan Kochanowski University in Kielce. Research interests: history of science, history of charity, history of Lviv and Vilnius in the 19th and 20th centuries. E-mail: malgorzata.przenioslo@ujk.edu.pl.

Marek Przeniosło – prof. dr hab., pracownik Instytutu Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Zainteresowania naukowe: społeczeństwo polskie w latach I wojny światowej, życie polityczne w II RP, historia nauki. E-mail: marek.przenioslo@ujk.edu.pl.

Marek Przeniosło – Prof. Dr hab., employed at the Institute of History of the Jan Kochanowski University in Kielce. Research interests: Polish society during World War I, political life of the Second Republic of Poland, history of science. E-mail: marek.przenioslo@ujk.edu.pl.